

Jurgis Kubilius

Ežiukas rūke, besiklausantis kriuksinčio begemoto

Priešpaskutinis šių metų „Operomanijos“ renginys vyko Vilniaus pakraštyje įsikūrusiame „Dūmų fabrike“ – erdvėje, kurios pavadinimas iškart implikavo bent vieną laukiamą raiškos priemonę. Savaitę šioje erdvėje pasirodymą kūrė Panayiotis Kokoras (muzika), Andrius Katinas (veiksmas), Nanni Vapaavuori (šviesos), Morta Nakaitė (kostiumai) pristatė garsinį vyksmą, kuriame veikė Vilniaus miesto šiuolaikinės muzikos ansamblio „Synaesthesia“ atlikėjai: Simas Tankevičius (smuikas), Monika Kiknadzė (altas), Arnas Kmieliauskas (violončelė), Vytenis Gurstis (fleita), Artūras Kažimėkas (klarnetas), Arminas Bižys (saksofonas) ir Marta Finkelštein (fortepijonas).

„*The Urban Tale of a Hippo*“ (Urbanistinė pasaka apie begemotą, arba Urbanistinė begemoto uodega), pasak organizatorių, turėjo būti muzikinis kūrinys su choreografinė uodega, tyrinėjantis šiuolaikybės kraštovaizdį ir apsvarstantis žmogaus bei gyvūno tapatumą. Aprašyme sudarytą lūkestį kūrėjai išpildė taikliai ir elegantiškai, atvėrę net platesnius nei įvardyta garsinių ir vizualinių pojūčių laukus. Šiame tekste norėčiau pasidalinti savo įspūdžiais apie labiau palietusius šio muzikinio vyksmo momentus.

Prietemoje renkantis klausytojams, salėje tvenkėsi dūmai. Dar buvo galima įžvelgti aiškesnius vaikštančių muzikantus, fortepijoną bei didelius plastiko gabalus ant žemės. Žiūrovams leista laisvai judėti po salę, tad greitai beveik negalėjai atskirti dalyvio nuo atlikėjo; intensyvus rūkas leido matyti objektus vos keletą metrų į priekį. Kūrinio vyksmas prasidėjo susiprotėjus, kad pavieniui skambantys garsai nėra akcidencijos.

Pirmąsias dvidešimt minučių kūrinio elementai kondensavosi: animalistiniais judesiais vaikščiojant atlikėjai ėmė burtis po du ar tris, tankėjo akustinių ir įrašė skambančių garsų puantilizmas, ant žemės ėmė pūstis plastiko objektai. Rūke ir išplėstinių instrumentų technikų debesyje slopo savisaugos instinktas atpažinti garso šaltinį: vidinė ausis pamažu vėrėsi *tiesiog–buvojimui, tiesiog–patyrimui*.

Meniniame vyksme būta tam tikrų „scenų“, kai atlikėjai susitelkdavo tam tikroje vietoje atlikti konkretų veiksmą. Viena jų vyko prie apvalaus apšviesto baseinėlio, kur nerimstantys antropomorfiniai gyvūnai kalbėjo į garsiakalbį, o šis jų balsą konvertavo į gilų riaumojimą (autoriai atskleidė, kad taip atlikėjai pasisakė savo vardus begemotų kalba: šios leksiką sudaro kriuktelėjimas ir žvygtelėjimas). Nuslopus poreikiui išsakyti, būtybė su altu rankose įlipo baseinėlį, o išlipusi nušlepsėjo ten, kur ir kiti – prie jau visiškai išsipūtusio permatomo plastikinio burbulo, kurį daugelis tikriausiai asocijavu su pačiu begemotu. Muzikuojantys gyviai sulindo į jį, ir kurį laiką instrumentų žvygtelėjimai, riaumojimai ir atlikėjų rankose atsiradusių lempelių blyksniai sklido iš „begemoto pilvo“.

Savotiška kūrinio kulminacija pasiekta atlikėjams sutūpus ant baltų laiptų pakopų, ant kurių įsižiebė ilgos horizontalios lempos. Nežinau, ar būta epizodo pirmvaizdžio, tačiau „sceną“ iškart asocijavau su senosios animacijos Mauglio filmuku, kai kalno terasoje tupi banderlogai: nurimę, bet pilni grėsmės, laukiantys, kada galės leistis į šėlą. Animalistinis „garso takelis“ išsigrynino nuo miesto garsų, tapo dar labiau artikuliuotas atsiradus aiškiai atpažįstamų gyvūnų balsams. Juos į garso masės objektus apjungė instrumentiniai efektai: abstraktūs, neturintys atpažįstamo gyvūno-autoriaus, tačiau pirmųkščių skambesiu įtikinantys natūralistine kilme.

Intensyvėjant polifoniškai garsų panoramai, ėmiau svarstyti apie siekį imituoti gamtą Vakarų muzikoje, ir tokių bandymų natūralumo evoliuciją. Dar XV a. Renesanso vokaliniuose kūriniuose suskambo madrigalizmai, kai imituojama grynai muzikinės raiškos būdais. Žingsnis arčiau realistinės gyvūnų imitacijos – XVIII a. prancūzų muzika, kur J.-P. Rameau beveik įtikino paukščių čirškesio autentiškumu („*Le rappel des oiseaux*“), orkestro medinių pučiamųjų grupe sugebėjo atkurti paukščių spiečiaus įspūdį (uvertiūra iš operos „*Zaïs*“). Revoliuciją muzikinio animalizmo raiškoje padarė ornitologiniais stebėjimais paremta O. Messiaeno kūryba, kur instrumentai groja tiksliai paukščių giesmių citatas („*Le reveil des oiseaux*“). Tačiau net ir atsiradus lengvai prieinamiems gyvūnijos balsų įrašams, Vakarų muzikoje nerimsta to „kažko tikresnio už tikrovę“ paieškos: „*The Urban Tale of a Hippo*“ skambėjo P. Kokoro pagal begemoto garso spektrogramą klarnetui, smuikui ir fortepijonui sukurtos kompozicijos ištrauka. Atrodo, kultivuotu įrankiu sukurtas natūralistinis garsas įgyja aukštesnę meninę vertę.

„Urbanistinė pasaka“ – šis žodžių junginys geriausiai reziumuoja tą miestiečio sentimentą gamtai, kurią jis sakosi norįs patirti tikrą, tačiau vis tiek ieško ne džunglių purve, o „švarioje“ akustinėje estetikoje. Šią mintį patvirtino performanso pabaigoje išnyrusi C. Saint-Saëns'o siuitos „Žvėrių karnavalas“ fortepijonui ir orkestrui ištrauka. Tokia klasikinės muzikos atodanga buvo netikėta, tačiau tiek idėjiniu, tiek muzikiniu požiūriu taikli. Nekultivuotame žvėrių triukšmyne natūralistiškai suskambę *arpeggio* įžiebė tą miesčioniško romantiko „ach, kaip gražu...“ (prieš 230 metų Paryžiaus salone jis citavo Rousseau lozungą ir kolekcionavo iškamšas; dabar gi prenumeruoja „*National Geographic*“ sekmadieniais ant sofos žiūri dokumentiką apie Afrikos safarį).

„*The Urban Tale of a Hippo*“ man tapo garsine patirtimi, leidusia peržvelgti savo paties žvilgsnį į gamtą gamtoje ir gamtą mene. Tai nebuvo aštri retrospekcija: net ir patys autoriai diskusijoje po pasirodymo minėjo, kad nenorėjo klausytojams pakišti tikslingų gamtosauginių, miesto kritikos žinučių. Netgi atvirkščiai: rūke skleidėsis sumanymas tiesiog leido (į)vykti suplanuotiems ir improvizuotiems garsams, gestams, šviesos blyksniams... Efemeriškumas pavertė žiūrovą ežiuku, linguojančiu aplink besipučiančius plastiko kalnus; protarpiais įsistebeilijančiu į animalistinius atlikėjų judesius; karts nuo karto prisėdančiu pasiklausyti erdvinės garso panoramos.

Savotiškai žavinga, kad prie dvasios ir minčių katarsio prisidėjo ir fizinė kūrinio įtaka juslėms. Natūralistiniame garsyne išlaisvėjusi ausis taip priprato prie *tiesiog-garsų* estetikos, jog ir kūriniui pasibaigus pats „Dūmų fabrikas“ tarytum tęsė pasirodymą: pasigirdęs kažkokio mechanizmo atsipukšėjimas, taurės cingtelėjimas, pastumtos kėdės cyptelėjimas, net nukritęs paltas susiklausė lyg praretėjusio, bet vis dar alsuojančio kūrinio elementai.